

УДК 628.161.2

Мельник Л.М., д.т.н., проф.,

Ткачук Н.А., к.т.н., доц.,

Мельник З.П., к.т.н., доц.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

ПРИРОДНІ МІНЕРАЛИ - ЕФЕКТИВНІ ПОГЛНИАЧІ ШКІДЛИВИХ ДОМІШОК ІЗ ВОДИ

Ключеві слова: питна вода, природні мінерали, адсорбція, палигорськіт, глауконіт, клиноптилоліт, залізо, амонійний азот.

Досліджена можливість використання природних мінералів українських родовищ для адсорбційного очищення питної води від іонів заліза і амонійного азоту.

Встановлена ефективність поглинання цих шкідливих домішок палигорськітом, глауконітом, гідрослюдою, кліноптілолітом, морденітом.

Постановка проблеми. Збереження й охорона водних ресурсів від виснаження і забруднення – одна з найактуальніших проблем людства, рішення якої ускладнюється у зв'язку з інтенсивним розвитком промисловості і сільського господарства, використанням хімічних препаратів у побуті та виробництві, що призводить до значного забруднення води і ґрунтів. Це перешкоджає вирощуванню екологічно безпечної харчової рослинної і тваринної продукції та сировини.

Забруднення води відбувається різними шляхами. Особливо небезпечні сполуки свинцю, що використовуються, як присадки до бензину, сполуки ртуті, хрому, міді, цинку, миш'яку, які потрапляють у водойми з промисловими стоками. Сильне забруднення рік і озер спричиняється використанням мінеральних добрив. Частина яких не засвоюється рослинами, змивається дощами, талою водою, стікає в річки, водосховища, в яких проростають водорості, особливо синє-зелені. При їх розмноженні виділяється велика кількість сірководню, що отрує водойми.

Велику тривогу викликає забруднення природних вод пестицидами – хімічними речовинами, що використовуються для боротьби із шкідниками в сільському господарстві, та хімічними лікарськими препаратами, які лише частково розкладаються в організмі хворих і з оборотною водою попадають в організм здорових людей у шкідливих для них концентраціях.

Недотримання вимог щодо утилізації промислових відходів та сміття, потрапляння господарсько-фекальних стоків у підземні горизонти, спричинюють їх забруднення. Глобальне потепління, зниження рН осадів в усьому світі, техногенні катастрофи суттєво знижують якість водних середовищ, що робить воду не придатною для використання як для населення, так і для тваринного та рослинного світу.

Населенню потрібна чиста високоякісна прісна вода, кількість якої невпинно зменшується.

В умовах прискореного розвитку багатьох галузей народного господарства, раціональне комплексне використання водних ресурсів та розробка методів очищення води, особливо питної, є стратегічною державною задачею.

Постанови і закони, прийняті Верховною Радою та урядом України, зокрема Загальнодержавна програма “Питна вода України” на 2006-2020 роки, спрямовані на раціональне використання, економну витрату води, запобігання виснаженню водних резервів, скорочення об’ємів утворюваних стічних вод, повторне використання очищеної води в технологічних процесах.

Природного біологічного процесу самоочищення водою нині вже недостатньо. Сьогодні надзвичайної актуальності набувають методи обробки питної води і стічних вод природними дисперсними мінералами українських родовищ, що сприяє вирішенню проблеми використання очищених стічних вод для потреб технічного водопостачання і створення на цій основі замкнених циклів.

Підвищити якісні показники питної води можна природними адсорбентами, поклади та розмаїття яких в Україні дуже великі.

На сьогоднішній день існує понад 100 родовищ глинистих мінералів

різних генетичних типів сумарним запасом понад 100 млн. тонн [1-4]. Це Горбське, Пижевське, Бережанське і Курцевське родовища. Черкаське родовище є одним із найбільших не тільки на території України, а й в усьому світі. Його унікальність обумовлена не тільки величезними запасами (18 млн. тонн), але й зосередженням в одному місці чотирьох дисперсних мінералів, розміщених природою пошарово горизонтально або під невеликим нахилом. В межах однієї ділянки виділені п'ять різних за складом шарів глинистих мінералів, між якими часом спостерігаються поступові переходи [3,4].

Природні адсорбенти мають ефективні поглинальні властивості, екологічно безпечні, термостійкі, мають достатню механічну стійкість, піддаються регенерації, налагоджене їх промислове добування.

Тверді сорбенти використовуються в гранулах або тонко дисперсними. Характеристики твердих адсорбентів [5,6,7] при обробці рідин визначаються ємністю твердого матеріалу і розмірами пор, які поділяють на три типи: мікро- мезо- і макропори.

Мікропори мають розміри співрозмірні з адсорбованими молекулами, і їх розміри знаходяться в інтервалі від 0,5 до 1,0 нм. Згідно повідомлення [5] у різних сорбентах об'єм мікропор складає від 5 до 60%. Сумарний об'єм мікропор промислових адсорбентів не перевищує $0,5 \text{ см}^3/\text{г}$.

Енергія адсорбції у мікропорах характеризується підвищеними значеннями. Якщо розміри мікропор співрозмірні з розмірами проміжків між суміжними порами, то всі атоми і молекули адсорбента взаємодіють із молекулами сорбтива у мікропорах, тобто у просторі мікропор існує суцільне поле адсорбційних сил. Це явище відрізняє адсорбційні процеси у мікропорах від таких, що проходять у крупніших порах.

Ефективні радіуси мезопор більші від розміру адсорбованих молекул. Вони лежать у межах від 1,5 до 200 нм, і їх стінки утворені численними атомами і молекулами речовини адсорбента. При цьому виникає поняття поверхні поділу фаз, тобто поверхні пор адсорбента. Як правило, поверхню адсорбента відносять до одиниці його маси і називають питомою поверхнею.

Дія адсорбційних сил у мезопорах проявляється на невеликій відстані від

стінок.

Питома поверхня мезопор знаходиться в межах 10-400 м²/г. Мезопори виконують роль транспортних каналів підведення речовини до мікропор.

Найкрупніші пори адсорбентів – макропори мають ефективні радіуси більше 100-200 нм, їх питома поверхня - 0,5 – 2 м²/г. Макропори виконують роль крупних транспортних артерій в зернах адсорбентів.

Міжмолекулярне притягіння між твердими частинками сорбента і окремими частинками розчиненої речовини – сорбтива може бути причиною того, що такі розчинені частинки утримуються на сорбенті вибірково і можуть легко відділятися.

Селективна дія адсорбції найбільш чітко виражена в мономолекулярному шарі сорбтива, що знаходиться біля твердої поверхні сорбента, але селективність може проявлятися і при висоті шару в три або чотири молекули.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження спроможності природних адсорбентів поглинати шкідливі домішки із питної води були використані зразки води, взятої із свердловини № 149 (с. м. т. Чемерівці), які обробляли поширеними в Україні та доступними природними дисперсними мінералами: палигорськітом і гідрослюдою Черкаського родовища, глауконітом Горбського родовища, клиноптилолітом і морденітом Закарпатського родовища, які попередньо термоактивували при $t=180^{\circ}\text{C}$ протягом 1,5 години, та цеолітами, що піддавалися термоактивації при $t=400^{\circ}\text{C}$ тривалістю 1,5 години. Охолоджені адсорбенти в кількості 10%мас. змішували з водою, витримували 60 хвилин при постійному перемішуванні. Експерименти проводили на спроектованій і виготовленій лабораторній установці, схема якої подана на рис 1. Ємність 1 з встановленою на дні сіткою заповнювали водою, взятою із свердловини, засипали адсорбент і перемішували мішалкою 2. Суміш фільтрували і визначали в очищеній воді вміст іонів амонійного азоту, заліза.

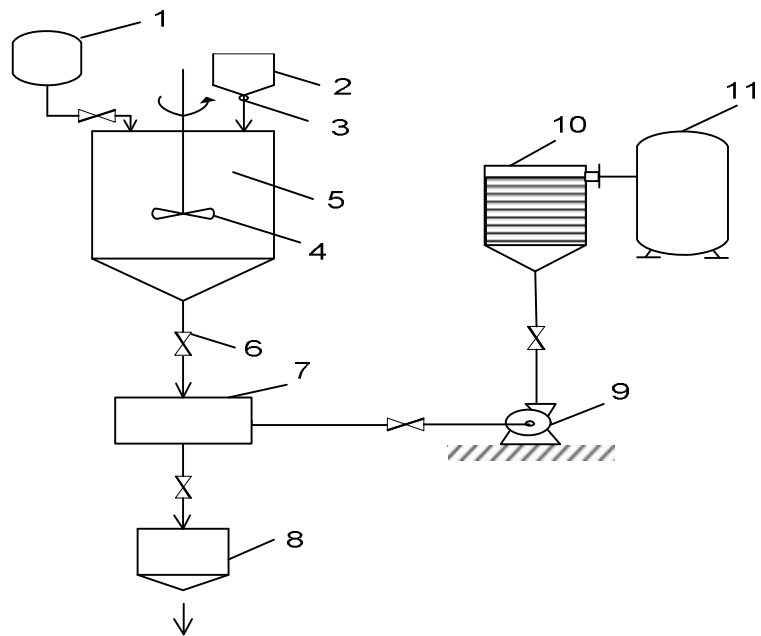

Рис. 1 Схема лабораторної установки для очищення питної води природними адсорбентами

1 – збірник необробленої води; 2 – ємність для адсорбенту; 3 - дозатор;
 4 –перемішуючий пристрій; 5 – адсорбер; 6 – вентиль; 7 – відстійник;
 8 – збірник осаду; 9 – насос; 10 – фільтр; 11 – збірник очищеної води

Узагальнені дані експериментів подані в таблиці.

Таблиця

Вміст заліза та амонійного азоту у питній воді, очищеній природними дисперсними мінералами в кількості 10% мас, протягом 60 хв.

Адсорбент	Вміст іонів заліза, мг/дм ³		Вміст іонів амонійного азоту,мг/дм ³		Вміст іонів, мг/дм ³	
	до очищення	після очищення	до очищення	після очищення	заліза	амонійного азоту
					ГОСТ	
					4011-72	4192-82

Палигорськіт	3	0,3	2,6	0,7	<0,3	<0,5
Гідрослюда	3	0,3	2,6	0,75	<0,3	<0,5
Глауконіт	3	0,27	2,6	0,9	<0,3	<0,5
Клиноптилоліт	3	0,18	2,6	1,2	<0,3	<0,5
Морденіт	3	0,26	2,6	1,35	<0,3	<0,5

Як видно із даних таблиці всі природні мінерали ефективно адсорбують іони заліза. Адсорбційна спроможність щодо іонів заліза у палигорськіта, гідрослюди, глауконіта практично – однакова. Після обробки води цими глинами вміст іонів заліза зменшується на порядок. Проте після очищення гідрослюдою у воді з'являється зеленуватий відтінок, що робить неможливим подальше використання цього адсорбента для очищення питної води як від іонів заліза, так і від амонійного азоту.

Найефективніше адсорбує іони заліза із води клиноптилоліт. Вміст цієї домішки зменшується з 3 до 0,18 мг/дм³. Морденіт адсорбує іони заліза, знижуючи його вміст із 3 до 0,26 мг/дм³.

Палигорськіт і глауконіт поглинають іони амонійного азоту, знижуючи їх початковий вміст на 70% (палигорськіт), на 65% (глауконіт). Клиноптилоліт і морденіт зменшують кількість іонів амонійного азоту майже на 50%. Проте досягти стандартних показників цієї домішки у воді не вдається. Очевидно, необхідно повторно пропустити воду через адсорбер із адсорбентом.

Висновки. Виявлено, що серед досліджуваних природних дисперсних мінералів найбільш ефективними для очищення питної води є палигорськіт, глауконіт, морденіт та клиноптилоліт вітчизняних родовищ. Серед глини іони заліза та амонійного азоту краще адсорбує палигорськіт і глауконіт, серед цеолітів – клиноптилоліт.

Список використаних джерел

1. *Петров В.П.* Проблема бентонитов и их народно-хозяйственное значение. – М.: Наука, 1980. – С. 3-16.
2. *Состояние* минерально-сырьевой базы бентонитовых глин Украины; перспективы ее развития и промышленного использования/ Ю.Н.Теодорович, Л.П.Кириченко, А.К.Мазур, А.Л.Луканцевер. – В кн.: Бентониты. М.: Наука, 1980. – С. 39-48.
3. *Черкасское* месторождение бентонитовых и палыгорскитовых глин / Ф. Д. Овчаренко, Н. Г. Кириченко, А. Б. Островская, М. Г. Довгий. – К.: Наукова думка, 1966. – 160 с.
4. *Куковский Е.Г., Островская А.Б.* Бентонитовые глины Украины. – К.: Наукова думка, 1960. – С. 14-18.
5. *Дж. Перри* Справочник инженера химика / Дж. Перри. - Химия, 1969, 639с.
6. *Высоцкий З.З.* Адсорбция и адсорбенты / З.З.Высоцкий, Д.Н. Стражеско – К.: Наукова думка, 1972. – 36 с.
7. *Таран Н.Г.* Адсорбенты и иониты в пищевой промышленности / Таран Н.Г. - М.: Легкая и пищ. пр-сть, 1983. - 247с.

Мельник Л.Н.,

Ткачук Н.А.,

Мельник З.П.

ПРИРОДНЫЕ МИНЕРАЛЫ –ЭФФЕКТИВНЫЕ ПОГЛОТИТЕЛИ ВРЕДНЫХ ПРИМЕСЕЙ ИЗ ВОДЫ

Ключевые слова: питьевая вода, природные минералы, адсорбция, палыгорскит, морденит, глауконит, клиноптилолит, железо,

Исследована возможность использования природных минералов украинских месторождений для адсорбционной очистки питьевой воды от ионов железа и аммонийного азота.

Установлена эффективность поглощения этих вредных примесей палыгорскитом, глауконитом, гидрослюдой, клиноптилолитом, морденитом.

L. Melnyk

N. Tkachuk

Z. Melnyk

**NATURAL MINERALS –EFFECTIVE ADSORBENTS OF
HARMFUL IMPURITIES FROM WATER**

Key words: *drinking water, natural minerals, adsorption, palygorskite, mordenite, glauconite, clinoptilolite, iron.*

The possibility to use natural minerals from Ukrainian deposits for the purpose of adsorptive purification of drinking water from iron ions and ammonium nitrogen has been researched.

The effectiveness of palygorskite, glauconite, hydromica, clinoptilolite, mordenite in adsorbing these harmful impurities has been established.